

«Олонхо дойдутунан айан»

(Бэлэмнэний бөлөх оёолоругар аралдытыгы сценарийа)

Саввина Варвара Афанасьевна,

Амма улууһа, А.Е.Кралин аатынан Абаҕа орто оскуолата

Аралдытыгы сыала:

Саха фольклорун биир көрүнүн «Олонхо» туһунан өйдөбүлү чингэтии. Сахалыгы тыынна, сымса. кытыгырас, сылбырҕа буоларга уһуйуу.

Туттуллар тэрил:

1. Аттар – (оёо ахсаанынан).
2. Моһоллор: капканнар, сохсолор, харыйалар.
3. Ыаҕыйалар – оёо ахсаанынан.
4. Кумахтаах кыра мөһөөччүктэр.
5. Чорооннор.
6. Эһэ, саһыл, кубах, тиин омоонноро (ойуулар).

Музыкальнай киэргэтии:

1. Ат туйаҕын тыаһа.
2. Буурҕа, тыал тыаһа.
3. Кыталык ырыата.
4. Барабан тыаһа.
5. Сахалыгы былыргы ырыа, хомус тыаһа.
6. Кыһыл (эһээкэй) оёо ытыыра.

Бэлэмнэниллэр үлэ:

1. Ураһа.
2. Олбохтор.
3. Сахалыгы танастаах уолаттар.
4. Олонхону оёолорго билиһиннэрии.
5. Таба өйдөммөт тылларга быһаарыы үлэ.

Оруоллар:

1. Оёо онньор.
2. Эмээхсин.
3. Хаачылаан Куо.

4. Эрчимэн Бэргэн.
5. Кыталык.
6. Тыаллар, «тыал».
7. Эрчимэн Бэргэн кыра сылдьан.

Иитээччи:

«Олонхо» диэн тугун билэбит дуо, оҕолоор? «Олонхо» диэн саха норуотун уус-уран айымньыта буолар. Олонхоҕо үөһэ дойду, орто дойду уонна аллараа дойду олоҕо, бухатыырдар охсуһуулар кэпсэнэр. Бүгүҥнү биһиги аралдытыбыт олунньу ый 13 күнүгэр бэлиэтэнэр. Саха суругун – бичигин күнүгэр анаар.

Иитээччи: (Ыраах сахалыы ырыа тыаһыыр, оҕонньор, эмээхсин ураһа аттыгар олоролор).

Иитээччи: Былыыр – былыр ураһа дьиэлэнэн олорубуттар эбитэ уһу, Саха Саарын Тойон оҕонньор, Сабыйа Баай Хотун эмээхсин ыал буолан, ыыр үктээн буруо таһааран олорубуттар.

(Ураһаҕа оҕо ытыыр, эмээхсин киирэн оҕону ылан бигиир).

Иитээччи: Кэмниэ – кэнэбэс, хомнуо – хойут оҕонньордоох эмээхсинтэн уол оҕо төрөөбүт.

(Оҕо ытаан бүтэр, эмээхсин киллэрэн сытыарар, улааппыт оҕо сүүрэн тахсар, күөлэһийэр).

Иитээччи: Ол оҕо арай, 1 хоноот биирдэнэн, 2 хоноот иккилэнэн, 3 хоноот үстэнэн омунаахтык улааппыт. Ол улаатан иһэн, уол биир сарсыарда кырдал хонууга оонньуу сылдьан сүтэн хаалар.

(Уол тахсан барар).

Иитээччи: Оҕонньордоох эмээхсин уолларын сүтэрэн омон абыыга киирбиттэр.

(Оҕонньордоох эмээхсин ытаһаллар. Ат туйабын тыаһа иһиллэр).

Иитээччи: Биирдэ кэтэһэн – кэтэһэннэр кэлтэй буолбуттарын кэннэ, ат туйаһын тыаҕа сиэлэн кэлэн, ураһаларын иннигэр тохтуу биэрбит.

(Уол аттаах көтүтэн кэлэр, бухатыыр танастаах. Эмээхсиннээх оҕонньор көрсөллөр).

Иитээччи: Оҕонньордоох эмээхсин көрбүттэрэ: уоллара үс төгүл үрдээбит эбит, тимир тас танастаммыт, кутуу тимир хос куйахтаммыт. Эмээхсиннээх оҕонньор үөрүүлэрэ үрдээтэ, үрүн күннэрэ сырдаата. Уол сырыытын туһунан кэпсээтэ: «Үрүн Айыы тойон кинини ыныран Эрчимэн Бэргэн диэн аат ингэрэн Орто дойду Улуу бухатыырынан онордо» - диэн. Оҕонньордоох эмээхсин эбэрдэлээтилэр, бүтэйдии эмиэ уруйдаатылар.

(Уол акка олорон, ийэлээх аҕатын кытта быраһаайдаһар).

Иитээччи: Эмньик кулун атын миинэн атара дьоруоран айаннатан туһэн истэ.

(Сахалыы ырыа тыаһыыр).

Иитээччи: Ол истэҕинэ кыырай манган халлааны кырсынан Кыталык кыыс кылбааран тийэн кэллэ.

(Кыталык көтөн киирэр).

Кыталык: Эрчимэн Бэргэн иһээхтиигин буолан баран иннигэр иэдээн тоһуйда. Чынкыр халлаан уола Чункунуур Чуура бухатыыр көмүс чыычааххын Хаачылаана Куону уоран ылла, Үрүҥ Аар Тойон өлбүтү өрөһүйдүн диэн, эйиэхэ аат ааттаан илдьит – хоруй эттэ.

(Иккиэн тахсан бараллар).

(Этин тыаһа иһиллэр. Кыталык көтөн киирэр, ыксаабыт куолаһынан сангарар).

Кыталык: «Алдьархай буолара дьэ кэллэ, Эрчимэн Бэргэн Орто дойду боотурдарын көмөҕө ынырар».

(Тахсан барар.Ат туйаҕа тыаһыыр. Уолаттар киирэллэр).

Иитээччи: Орто дойду чулуу боотурдара көмөҕө барарга бэлэмнит дуо?

Уолаттар: Бэлэммит.

Иитээччи: Чэийн эрэ, эти – хааны эрчийиэҕин, ыраах айанна бэлэмнэниэҕин.

(Барабан тыаа, боотурдар үнкүлэрэ).

Иитээччи: Айан суолгут эриэ дэхси, көнө буолбата буолуо. Аара эһигини араас мөбөллөр күүтэллэр.

(Ат туйаҕын тыаһыыр, бухатыырдар ат миинэн бараллар.Атынан 2 круг эргийэн баран тохтуулар.Эти хааны эрчийэллэр).

1. Капканы кылыыйдаан ыстаныы.
2. Мас быыһынан сүүрүү.
3. Сохсо аннынан сыыллааһын.

(Атынан икки круг эргийии).

Иитээччи: Сяа киһи сылайар, эт киһи элэйэр кэмэ кэллэ. Аттаргыт да утаттылар буолуо. Билигин кинилэри уулатыаҕын.

(«Ойбонтон уулааһын» оонһуу. Уу баһан аттарын уулаталлар. Салгыы айанныылар, тыал тыаһыыр, аттарыттан туһэннэр бары чөмөхтөһөн тобуктаан ололорлор)

(Тыаллар киирэн үнкүүлүүлэр, тахсалларыгар «Тыал» киирэр).

Тыал: Орто дойду боотурдара Эрчимэн Бэргэннэ көмөҕө баран иһэллэрин иһиттим. Төһө тулуурдаахтарын, тулуйумтуоларын тургутан көрөөрүрү кэллим. Тыалбын күүһүрдүөм, эһигини эргитиэм, тыалым тохтоотоҕу уна чохчойон олорон хаалыахтааххыт.

(«Холорук» оонһуу. Тыал эргийэр, тыал тыаһа иһиллэр, 2 – 3 – тэ оонһуулар).

Тыал: Бэрт тулуурдаах дьон эбиккит. Ол көстөр хайа аннынан халын тыанан бардаххытына тийиэхтээх сиргитигэр тийиэххит.

(Тахсан барар. Ат тыаһа. Уолаттар атынан бараллар).

Иитээччи: Боотурдар куустээх – уохтаах, сымса эрэ буолбакка өссө бэргэн ытааччы буолуохтааххыт диэн, ойуур иччитэ Байанай эбиэхэбэ кыыллары ытта.

(«Таба бырах» ооньбууллар. Аттарыгар олон салгы тахсан бараллар)

(Харана буолар. Этин, барабаннар тыаһылар).

(Уот умайар. Сахалы музыка тыаһыр).

Иитээччи: Боотурдар Эрчимэн Бэргэни, Хаачылаана Куону, Чункунуур Чууна бухатыры харана хаайытыттан босхолууллар.

(Уолаттар киирэллэр. Уоллаах кыс ортолоругар оҕоньордоох эмээхин киирэллэр. Чороонно толору кымыс, кытыаҕа толору алаады тутуурдаахтар).

Иитээччи: Тоҕус түүнээх күн уруу ыһааҕа буолбута үһү. Уолбат уйгу тэриллибит. Үс саха үөрүүтэ үрдээбит. Уруй – туску! Уруй – айхал!

(Бары сизтиһэллэр. Оһуохайдылар).